

แบบจัดเก็บความรู้จากการสัมภาษณ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความรู้เรื่อง

พิธีกรรม/ความเชื่อ

ความเป็นมา แรงบันดาลใจ/เหตุผลที่ดำเนินการ

พ่อสมดี สารผล ตอนอายุ 18 ปี มีความสนใจในเรื่องพิธีกรรมของคนรุ่นเก่า กลัวเรื่องราวเหล่านี้จะหายไปจากหมู่บ้านและชุมชน จึงได้มีการไปศึกษาเล่าเรียนวิชาเรื่อง พิธีกรรม/ความเชื่อ จากปู่ โดยการไปนั่งเรียน นั่งฟัง นั่งดู (ครูพัก ลักจำ) กับปู่ โดยปู่มีการให้คำแนะนำในเรื่องต่างๆ

วัตถุประสงค์

พิธีกรรมเหล่านี้ เป็นพิธีกรรมเพื่อบอกเล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้ชาวบ้านหรือผู้มาบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้เกิดความสบายกาย สบายใจ โดยการเอาผีมาป้องกันภัยจากผี

กระบวนการ/ขั้นตอน (ทำอย่างไร)

การบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์(การบนบาน) จะมีการกระทำเมื่อต้องการกำลังใจจากการ ไปสอบ ไปตรวจ คัดเลือกทหาร เพื่อให้เกิดความสบายใจ และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้ดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ เมื่อเกิดความสำเร็จแล้วก็จะ

การเลี้ยงเจ้าปู่ จะมีการเลี้ยงอยู่ 3 กรณี ดังนี้

เลี้ยงประจำปี จะเป็นการเลี้ยง ประจำปี ทุกๆปีของเดือน 6 วันพุธ (ยกเว้นวันศีล)โดยมีของที่จะใช้เลี้ยงเจ้าปู่ ดังนี้ 1.ขอดคน ขอดควาย(โดยนำใบมะพร้าวมาทำเป็นรูปคน รูปสัตว์ ตามจำนวนที่มีอยู่ในบ้านของตนเอง) 2.นำมารวมไว้ที่บ้านของกระเจ้าพร้อมกับดอกไม้ธูปเทียน 3.นำเหล่าไห ไก่ตัว (โดยรับบริจาคจากชาวบ้าน ถ้าบ้านไหน ไม่มีไก่ ก็บริจาคเป็นเงิน เพื่อนำไปซื้อสิ่งเพื่อนำมาบูชา) 4.เมื่อได้เวลา จึงนำไก่มาถวายเจ้าปู่ โดยการนำของกระเจ้า โดยคัดเลือกไก่ตัวที่มีขนาดใหญ่พองามจำนวน 5 ตัว มาเพื่อใช้ในการเลี้ยงตาย โดยเรื่องที่จะทำนายได้แก่ เรื่อง ฟาร์ม บ้านเมือง การประกอบอาชีพ ถ้าจะเลี้ยงตายในเรื่องคน ในการดูจะใช้ดูตรงคางไก่ ถ้าคางไก่สวยงามเหยียดตรง ชาวบ้านก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าจะเลี้ยงตายเรื่องฝนจะเริ่มจากเดือน 7 เป็นต้นไป จะมีการดูคางไก่เช่นกัน โดยถ้าคางไก่โค้งสวยงามฝนจะตกดี แต่ถ้าคางไก่เหยียดยาวน้ำจะท่วม แต่ถ้าคางไก่หงิกงอแสดงว่าจะแล้งมาก

นำไก่อีก 2 ตัว นำไปเผาทั้งชน แล้วทำเรือจากกาบกล้วยจำนวน 2 ลำ นำไก่ที่เผาแล้ว มาใส่เรือตัวละ 1 ลำ นำไปปล่อยที่ท่าน้ำ(ล่องน้ำ) โดยมีการบอกผีสงเทวดาให้คนอยู่เย็นเป็นสุขมีความร่มเย็น หลังจากการทำกิจกรรมทุกอย่างแล้ว ก็นำอาหารการกินที่เหลือจากเจ้าปู่มาแบ่งกันไปกินเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขเลี้ยงตามกรณี(บนบาน)

เริ่มจากถ้ามีการบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์(เจ้าปู่) เช่น ไปคัดเลือกทหาร ไปสอบ ต่างๆ ถ้าทำสำเร็จแล้วก็จะมีการมาเลี้ยงเจ้าปู่(ปลง) โดยมีการเลี้ยงในวันพุธ(ยกเว้นวันศีล) โดยมีสิ่งที่จะนำมาเลี้ยงมีดังนี้ ชั้น 5 (ดอกไม้ ห้าคู่ ดอกไม้ ธูปเทียน) ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด โดยนำไปให้กระเจ้าพาไปถวายเลี้ยงเจ้าปู่ หลังจากถวายเจ้าปู่แล้ว ก็จะมีการนำไปแบ่งให้กระเจ้า เป็นอันเสร็จพิธี

เลี้ยงประจำปี(บนบาน)

เริ่มจากถ้ามีการบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์(เจ้าปู่) เช่น ไปค้าขาย โดยจะเป็นการบนบานให้เจ้าปู่คุ้มครองตลอดปี ถ้าทำสำเร็จแล้วก็จะมีการมาเลี้ยงเจ้าปู่(ปลง) โดยมีการเลี้ยงในวันพุธ(ยกเว้นวันศีล) โดยมีสิ่งที่จะนำมาเลี้ยงมีดังนี้ ชั้น 5 (ดอกไม้ ห้าคู่ ดอกไม้ ธูปเทียน) ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด โดยนำไปให้กระเจ้าพาไปถวายเลี้ยงเจ้าปู่ หลังจากถวายเจ้าปู่แล้ว ก็จะมีการนำไปแบ่งให้กระเจ้า เป็นอันเสร็จพิธี

ข้อเสนอแนะ

พ่อสมดี สารผล ให้การเสนอแนะว่า อยากให้ลูกหลานสืบสานพิธีกรรมความเชื่อนี้ไว้เพื่อใช้ในการประกอบพิธีในหมู่บ้าน

ผู้บันทึก นายรัฐวุฒิ ไชยชมภู ตำแหน่ง ครู กศน.ตำบลเหล่ากลาง

เจ้าของความรู้ชื่อ นายสมดี สารผล อายุ 67 ปี

ที่อยู่ 36 หมู่ 5 ต.เหล่ากลาง อ.ซ่งชัย จ.กาฬสินธุ์

แบบจัดเก็บความรู้จากการสัมภาษณ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความรู้เรื่อง

บุญเบิกบ้าน(บุญข้าฮะ)

ความเป็นมา แรงบันดาลใจ/เหตุผลที่ดำเนินการ

พ่อเตียน เวียงปฎิ มีความสนใจในเรื่องพิธีกรรมของคนรุ่นเก่า กลัวเรื่องราวเหล่านี้จะหายไปจากหมู่บ้านและชุมชน จึงได้มีการไปศึกษาเล่าเรียนวิชาเรื่อง พิธีกรรม/ความเชื่อ โดยการไปนั่งเรียน นั่งฟัง นั่งดู (ครูพัก ลักจำ) โดยปู่มีการให้คำแนะนำในเรื่องต่างๆ

วัตถุประสงค์

เพื่ออนุรักษ์ประเพณีให้คงอยู่ และทำพิธีบอกกล่าวคนที่ปกป้องรักษาหมู่บ้าน ให้คุ้มครองให้ชาวบ้านได้อยู่เย็นเป็นสุข และให้ความสบายใจก่อนลงทำนา

กระบวนการ/ขั้นตอน (ทำอย่างไร)

ในการทำพิธีครั้งนี้จะทำอยู่ 3 วัน โดยมีการ

จัดสถานที่ในการประกอบพิธี

จัดทำชั้นหมากเบ็ง

ธงฉิว 7 อัน

ชั้นน้ำมนต์

ตบประทายสี่ด้าน (ทำจากทราย)

ดอกไม้ ธูปเทียน

สายสิญจน์(ซึ่งจากบ้านถึงที่ประกอบพิธี)

นิมนต์พระมาสวดปริมมงคล 3 วัน

โดยชาวบ้านจะทำหลักเพื่อตอกป้องกันทั้ง 8 ทิศ โดยนำไม้ยอ มาตากเป็นรูปธาตุจำนวน 8 อัน เพื่อนำเข้าพิธีให้พระสวด แล้วนำไปปักทั้งแปดทิศ เพื่อป้องกันสิ่งที่ไม่ดี เช่น ผี ปีศาจ

ในเช้าวันที่สี่ของการประกอบพิธี จำทำอาหารพร้อมกระทงหน้าว้าว(สามเหลี่ยม) โดยในกระทงประกอบด้วย ข้าวดำ ข้าวแดง ปลาธำ พริก เกลือ น้ำมนต์ หินกรวด

โดยนำของเหล่านี้ไปรวมกันเพื่อให้พระสวด หลักจากที่พระสวดแล้วก็จะนำกระทงไปปล่อยตามทิศต่างๆ(ตามคุ้ม) เป็นอันเสร็จพิธีในช่วงเช้า

ในช่วงเพล นิมนต์พระไปสวดมนต์ในที่สาธารณะประโยชน์ (แล้วแต่จะกำหนด) โดยมีการสวดเจริญ

พระพุทธมนต์ แล้วถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ และมากจุดบั้งไฟเพื่อเป็นการเสี่ยงทายเรื่องฟ้าฝน โดยถ้าบั้งไฟไปดี ไปสวย ก็จะแสดงว่าฝนตกดี ถ้าบั้งไฟแตก ฝนก็จะไม่ตก

ข้อเสนอแนะ

พ่อเตียน เวียงปฎิ ให้การเสนอแนะว่า อยากให้ลูกหลานสืบสานพิธีกรรมความเชื่อนี้ไว้เพื่อใช้ในการประกอบพิธีในหมู่บ้าน และเป็นการรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะปฏิบัติไม่เหมือนกัน

ผู้บันทึก นายรัฐวุฒิ ไชยชมภู ตำแหน่ง ครู กศน.ตำบลเหล่ากลาง
เจ้าของความรู้ชื่อ พ่อเตียน เวียงปฎิ อายุ 66 ปี
ที่อยู่ 50 หมู่ 5 ต.เหล่ากลาง อ.ซำฮัง จ.กาฬสินธุ์

แบบจัดเก็บความรู้จากการสัมภาษณ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความรู้เรื่อง หมอสูตรขวัญ

วันที่บันทึกความรู้ 22 กรกฎาคม 2554

ความเป็นมา แรงบันดาลใจ / เหตุผลที่ดำเนินการ

ได้รับการสืบทอดจากพ่อตา โดย พ่อพรม พัสตร ซึ่งท่านมีอายุมากแล้ว ได้ทำการถ่ายทอดให้ผู้เป็นลูกเขย คือนายลวด ทองอร่าม ดำเนินการสืบทอดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 โดยยกหนังสือให้ 1 เล่ม และการเล่าเรื่องแนะนำเรื่องของฤกษ์ยาม ในการประกอบพิธี เช่นฤกษ์ยามวันมงคลสมรส (งานแต่งงาน)

วัตถุประสงค์

กิจกรรมสูตรขวัญ ทำขึ้นเพื่อเป็นการให้กำลังใจกับผู้ที่เข้าร่วมพิธีและญาติพี่น้อง เป็นการเรียกขวัญให้กลับเข้ามาสู่ร่างกายให้อยู่เย็นเป็นสุข จะกระทำอยู่หลายเหตุการณ์ เช่น

1. ผูกแขนให้อยู่ดี มีแสง
2. ป่วยและรักษา
3. รับตำแหน่ง
4. มงคลสมรส
5. บวชนาค

กระบวนการ/ขั้นตอน/วิธีปฏิบัติ

1. กำหนดการฤกษ์วัน (ฤกษ์งามยามดี)
2. ไปตามนัด ตามพิธี
3. ทำพิธีบายศรี

พิธีมงคลสมรส ต้องดูดาวเพดาน

ส่วนประกอบ

- พานบายศรี
- ขันหมากเบ็ง
- ไข่ไก่ต้มสุก 1 ลูก (ตามจำนวนคน)
- กล้วยสุก
- ข้าวต้มมัด
- ใบราชพฤกษ์ (ใบคูณ)
- ใบยอ (บ้าน)
- ฝ้ายผูกแขน (ตามจำนวนคน)
- ดอกไม้แต่งขันหมากเบ็ง

ส่วนประกอบ (ค้าย ของพราหมณ์)

- ขัน 5 ประกอบด้วย ดอกไม้ 5 คู่ ,เทียน 5 คู่ ,เงิน 5 บาท
- เหล้าขาว 1 ขวด

- เทียนหัวคาคิง 1 คู่
- สายสัญญาณ 1 เส้น
- น้ำหวัดฟาย 1 แก้ว

ข้อเสนอแนะ

อยากให้มีการถ่ายทอด ให้ลูกหลานได้เรียนรู้สืบสานต่อไป

ปัจจัยความสำเร็จ

พ่อลวด ทองอร่าม ได้รับการสืบทอดมาจากพ่อตา บวกกับตัวเองก็มีใจรักในเรื่องนี้และจะทำให้พิธีการบายศรีสู่ขวัญ ไม่ขาดหายไป

เจ้าของความรู้ นายลวด ทองอร่าม

ติดต่อได้ที่ 57 หมู่ที่ 5 ตำบลเหล่ากลาง อำเภอฆ้องชัย จังหวัดกาฬสินธุ์

โทรศัพท์ 0-8961-9326-8

บุคคลอ้างอิง พ่อพรม พัสดร

แบบจัดเก็บความรู้จากการสัมภาษณ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความรู้เรื่อง แพทย์แผนไทยและสมุนไพร

วันที่บันทึกความรู้ 22 กรกฎาคม 2554

ความเป็นมา แรงบันดาลใจ / เหตุผลที่ดำเนินการ

เกิดจากพ่อเป็นหมอพื้นบ้าน ซึ่งกระผมได้ติดตามพ่อในการดูแลรักษาโรคในพื้นที่ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในวิธีการรักษาของท่านมาตลอด และได้เรียนรู้จากพ่อ การรักษาจึงมีผลต่อผู้ป่วยในแต่ละโรค แพทย์แผนไทย เรียนจากอาจารย์ณรงค์ศักดิ์ ลักษณะหิริน ในปี พ.ศ. 2529-2530 จบหลักสูตร 372 จากสาธารณสุขจังหวัดเป็นหมอผู้ช่วยแพทย์แผนไทย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยมีมาก่อน
2. เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจจะเรียนหรือสืบทอดต่อไป
3. เพื่อดูแลรักษาชาวบ้าน / คนในชุมชนให้หายจากโรคที่เป็น

กระบวนการ/ขั้นตอน/วิธีปฏิบัติ

1. สอบถามอาการของผู้ป่วย ให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นของผู้ป่วย
2. ทายาที่มีสรรพคุณรักษาอาการของผู้ป่วยแต่ละราย มารักษาถ้าสามารถรักษาผู้ป่วยได้ หรือผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นก็จะมี การ “ปลงคาย”

ส่วนประกอบของคาย ได้แก่ ข้าวกล้องไข่หน่วย (ข้าวปั้น และไข่ไก่ 1 ฟอง) สิ้นฝืน (ผ้าถุง 1 ผืน) แพรว (ผ้าขาวม้า 1 วา) เงิน 6 สลึง (150 สตางค์)

ผู้เป็นหมอมะผูกแขนให้ผู้เป็นลูกหรือเป็นพี่เป็นน้องกันตลอดไป

3. หากเกินความสามารถที่จะรักษาได้ก็ส่งไปโรงพยาบาล

ข้อเสนอแนะ

อยากให้หน่วยงานต่าง ๆ ให้การสนับสนุนงบประมาณในการอบรมให้ความรู้ในด้านสมุนไพรและแพทย์แผนไทย เพื่อให้ผู้สนใจได้มีความรู้ดูแลตนเองและผู้อื่นได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ปัจจัยความสำเร็จ

ภูมิใจที่ได้เป็นตัวแทนพ่อในการดูแลรักษาคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

เจ้าของความรู้ นายชาติ บุญหนุน อายุ 60 ปี

ติดต่อได้ที่ 9 หมู่ที่ 5 ตำบลเหล่ากลาง อำเภอเมืองชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ โทรศัพท์ 0-8794-7264-4

บุคคลอ้างอิง อ.สุพิน ภูสง่า

แบบจัดเก็บความรู้จากการสัมภาษณ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความรู้เรื่อง

การทำผ้าไหม

ความเป็นมา แรงบันดาลใจ/เหตุผลที่ดำเนินการ

เล่าว่า การทำผ้าไหมมัดหมี่เป็นสิ่งที่สืบทอดจากบรรพบุรุษในหมู่บ้านมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่จำความได้ก็เติบโตมาพร้อมกับผ้าเหล่านี้ ซึ่งยุคนั้นจะทอเป็นผ้าผืนขนาดใหญ่เพื่อการนุ่งห่ม มีการจำหน่ายให้คนนอกหมู่บ้านบ้าง

วัตถุประสงค์

เป็นการสืบทอดการทำผ้าไว้ใช้เอง

กระบวนการ/ขั้นตอน (ทำอย่างไร)

เส้นไหม สมัยก่อนผลิตผ้าในปริมาณไม่มาก มีการผลิตเส้นไหมเอง โดยมีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ปัจจุบันผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติได้รับความนิยมสูงจากผู้บริโภค จึงต้องซื้อจากตลาดเส้นไหมในเขตพื้นที่อื่น

วัตถุดิบ

1. เส้นไหม
2. ต่างฟอกไหม
3. สีย้อมไหมธรรมชาติ
4. โคลน

อุปกรณ์

1. ฟืม
2. กี่
3. กระจสวาย
4. หลอด
5. หลา
6. อัก

ขั้นตอนการผลิต

1. การเลี้ยงไหม และการนำเข้าฝ้ายเข้าสู่ชุมชน ส่วนหนึ่งจะปลูกหม่อนเลี้ยงไหมด้วยตนเอง ตั้งแต่เริ่มต้นเลี้ยงตามขั้นตอนทุกอย่างของบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อเนื่องกันมา และจะมีสิ่งซื้อจากภายนอก เพื่อลดขั้นตอนและประหยัดเวลาในการผลิตก็มี
2. เส้นใยตามข้อ 1 จะถูกนำไปย้อมตามแบบธรรมชาติ นำเปลือกไม้ให้สีมาต้มเก็บน้ำสีไว้ย้อม รวมทั้งการเก็บโคลนตามมาไว้หมักย้อมผ้าให้เกิดความหม่น อย่างไรก็ตาม การได้มาซึ่งเปลือกไม้ให้สีและไม้พืชนั้น ทางกลุ่มจะสั่งซื้อมาเสริม ซึ่งโดยมากได้มาจากชุมชนใกล้เคียงที่มีไม้ให้สีนำมาจำหน่าย

3. การกรวัก เป็นขั้นตอนสำคัญต่อคุณภาพของผ้าทอ ด้วยการกรวักมีผลต่อความสม่ำเสมอความตึงของเส้นใย
4. การคัน เป็นขั้นตอนการแยกเส้นใยที่ได้มาจากขั้นตอนการกรวัก ไปสู่การย้อม-ทอ ซึ่งต้องใช้ความชำนาญพิเศษเช่นกัน เพื่อให้ได้ขนาดความยาวของเส้นใยเท่ากัน การควบคุมความตึงของเส้นใยให้สม่ำเสมอจึงสำคัญยิ่ง กล่าวสำหรับ ขั้นตอนการกรวัก และการคัน
5. การมัด ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการขึ้นลายด้วยการพัน-ผูก-มัดเชือกฟางเพื่อกันสีกับกลุ่มเส้นใยก่อนย้อม ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ทำได้ทุกคน แม้แต่เด็กนักเรียนระดับประถมศึกษา เพราะได้ใช้แบบลายรองรับการผูกมัดเส้นไวด้านล่าง จึงเป็นขั้นตอนที่สามารถกระจายงาน กระจายรายได้ และกระจายการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญา โดยเฉพาะเยาวชนของหมู่บ้านให้ได้สัมผัสกับภูมิปัญญาอันทรงค่าของบรรพชน พร้อมกับมีรายได้ประจำอย่างมีความภาคภูมิใจ
6. การย้อม ซึ่งขั้นตอนการทำสีธรรมชาติจะประสานกับขั้นตอนการมัด ด้วยในกลุ่มเส้นใยชุดหนึ่งจะต้องผ่านขั้นตอนการมัดย่อยหลายรอบ ตามลักษณะลวดลายที่ต้องการ จึงจะนำไปทอได้ พี่ซให้สีนำมาเป็นวัตถุดิบสำคัญ คือ ดอกอัญชัน(ให้สีม่วง) เปลือกมะม่วง(ให้สีเขียว) เปลือกประตู่ ลูกหมาก และครั่ง(ให้สีแดง) เมื่อได้วัตถุดิบจะต้องนำมาแช่น้ำ และต้มเอาน้ำสีออกเก็บไว้ก่อนเป็นการเบื้องต้นด้วยเมื่อปล่อยให้แห้งจะได้สีไม่สมบูรณ์ เมื่อจะทำการย้อมอีกทีทั้งนี้จะมีกรรมวิธีที่ประณีตไม่ด้อยไปกว่าขั้นตอนอื่น
7. การทอ มีสมาชิกที่มีความสามารถในการทอประมาณ 60 คน แต่มีความเชี่ยวชาญพิเศษ 10 คน ซึ่งบุคคลกลุ่มหลังสามารถทอผ้ามัดหมี่ได้ถึงวันละ 2 ผืน หรือเกือบ 4 เมตรต่อวัน โดยการที่สามี และลูกๆ ได้ช่วยกันแก้หมี่ (แก้เชือกมัดกันสีออกจากเส้นใยหลังย้อมซึ่งช่างทอจะนำมาทอ) และแบ่งหน้าที่ประจำวันในครัวเรือนให้คนอื่นช่วยดูแล

สีย้อมที่มาจากธรรมชาติ เช่น

แก่นขนุน ให้สีเหลือง
เปลือกประตู่/ครั่ง ให้สีแดง
จิวป่า ให้สีโอวัลติน
เปลือกมะม่วง ให้สีเขียว
น้ำโคลน ให้สีดำ/น้ำตาล

ข้อเสนอแนะ

อยากให้ลูกๆหลานๆได้มาเรียนการทอผ้าไหมซึ่งเป็นสมบัติที่มีคุณค่าของบ้านเรา เพื่อจะได้ทอไว้ใช้ และสามารถใช้ประกอบอาชีพได้

เจ้าของความรู้ นางวันดี หนองภักดีหนูน อายุ 67 ปี

ติดต่อได้ที่ 57 หมู่ที่ 5 ตำบลเหล่ากลาง อำเภอซำสูง จังหวัดกาฬสินธุ์

แบบจัดเก็บความรู้จากการสัมภาษณ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความรู้เรื่อง

การทำพานบายศรี

ความเป็นมา แรงบันดาลใจ/เหตุผลที่ดำเนินการ

แม่ทองใบ พัสตร เป็นผู้ที่ชอบความสวยงามและชอบประดิษฐ์สิ่งของต่างๆ ชอบในการทำพาน(ชั้นหมากเบ็ง) และเมื่อย้ายไปอาศัยที่จังหวัดกาญจนบุรีจึงได้เห็นอาจารย์ท่านหนึ่งมีวิชาความรู้ด้านการทำพานบายศรี จึงได้ไปขอศึกษาเล่าเรียนกับอาจารย์ท่านนั้น โดยมีค่าครูจำนวน 300 บาท แม่ทองใบ พัสตร ได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบหลักสูตร และได้พัฒนาตนเองในการทำพานขึ้นมาเรื่อยๆจนมีผู้มาฝากตัวเป็นลูกศิษย์มากมาย

วัตถุประสงค์

เพื่อใช้ในการประกอบพิธีสูตรขวัญ จัดให้ครอบครัวประกอบ

กระบวนการ/ขั้นตอน (ทำอย่างไร)

วิธีการทำบายศรี

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำบายศรี

การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ไว้ให้พร้อม เป็นการเตรียมการที่ดี สามารถดำเนินงานได้ด้วยความเรียบร้อยรวดเร็วซึ่งมีอุปกรณ์ที่ควรจะต้องเตรียมไว้ดังต่อไปนี้

1. ใบตอง (ควรให้ใบตองกล้วยตานี)
2. พานแว่นฟ้า ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ผูกติดกันไว้ด้วยลวด และรองพื้นพานด้วยโฟม
3. ภาชนะปากกว้างสำหรับใส่น้ำแช่ใบตอง 2 ใบ
4. สารส้ม
5. น้ำมันมะกอก ชนิดสีเหลือง หรือขาว
6. ไม้ปลายแหลม (ขนาดไม้เสียบลูกชิ้น) ประมาณ 20-30 อัน
7. ดอกไม้ (ดอกพุด ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ฯลฯ)
8. กรรไกร สำหรับตัดใบตอง
9. ลวดเย็บกระดาษ

การเลือก และ การทำความสะอาดใบตอง

ใบตองที่นำมาใช้สำหรับทำบายศรี มักนิยมใช้ใบตองจากกล้วยตานี เนื่องจากเป็นใบตองที่มีลักษณะเป็นเงา มันวาว เมื่อโดนน้ำจะยิ่งเกิดประกายสีเขียวยิ่งสวยงามยิ่งขึ้น และที่สำคัญ ใบตองจากกล้วยตานี มีความคงทน ไม่แตกง่าย ไม่เหี่ยวง่าย สามารถนำมาพับม้วนเป็นรูปลักษณะต่างๆได้ง่าย และสามารถเก็บไว้ได้นานหลายวัน หรือถ้ารักษาโดยหมั่นพรมน้ำบ่อยๆ ใบตองกล้วยตานี จะสามารถคงทนอยู่ได้นานเป็นสัปดาห์ทีเดียว

เมื่อได้ใบตองกล้วยตานีมาแล้ว จะต้องนำมาทำความสะอาดก่อน ด้วยการเช็ด โดยใช้ผ้านุ่มๆ เช็ดฝุ่นละออง และสิ่งสกปรกต่างๆออกจากใบตองเสียก่อน โดยการเช็ด จะต้องใช้ผ้าเช็ดตามรอยของเส้นใบไปในทางเดียว อย่าเช็ดกลับไปกลับมา หรืออย่าเช็ดขวางเส้นใบเป็นอันขาด เพราะจะทำให้ใบตองเสียหาย มีรอยแตก และซ้ำ ทำให้ไม่สามารถนำใบตองมาใช้งานได้เต็มที่

เมื่อเช็ดสะอาดดีแล้ว ก็ให้พับพอหลวมๆ เรียงซ้อนกันไว้ให้เป็นระเบียบ เพื่อรอนำมาใช้งานในขั้นตอนต่อไป

การฉีกใบตองเพื่อเตรียมทำกรวยบายศรี

ใบตองที่ได้ทำความสะอาดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หยิบมาทีละใบ แล้วนำมาฉีกเพื่อเตรียมไว้สำหรับม้วน หรือพับ ทำกรวยบายศรี

การพับหรือฉีกใบตอง แบ่งเป็นสามประเภทคือ

1. ใบตองสำหรับทำกรวยแม่ ฉีกกว้างประมาณ 2 นิ้วฟุต
2. ใบตองสำหรับทำกรวยลูก ฉีกกว้างประมาณ 2 นิ้วฟุต
3. ใบตองสำหรับห่อ ฉีกกว้างประมาณ 1.5 นิ้วฟุต

ใบตองแต่ละประเภท ควรฉีกเตรียมไว้ให้ได้จำนวนที่ต้องการ กล่าวคือ ถ้าทำพานบายศรี 3 ชั้น ชั้นละ 4 ทิศ (4 ไร่) นั่นก็หมายถึงจะมีไร่ทั้งหมด 12 ไร่ ในแต่ละไร่ จะประกอบด้วยกรวยแม่ 1 กรวย และ กรวยลูก 9 กรวย รวมทั้งสิ้น จะมีกรวยแม่ 12 กรวย และ กรวยลูก 108 กรวย นั่นเอง แสดงว่าจะต้องมีใบตองสำหรับทำกรวยแม่ 12 ชั้น ใบตองสำหรับทำกรวยลูก 108 ชั้น ใบตองสำหรับห่อ 120 ชั้น นั่นเอง แต่ใบตองสำหรับห่อ จะต้องเตรียมไว้เพื่อห่อไร่อีก คือใน 1 ไร่จะประกอบไปด้วย กรวยแม่ 1 กรวย กรวยลูก 9 กรวย ซึ่งจะต้องมาห่อรวมกัน ดังนั้น จึงต้องเพิ่มใบตองสำหรับห่ออีก 120 ชั้น รวมเป็นใบตองสำหรับห่อ 240

การพับกรวย และห่อกรวย

การพับหรือห่อกรวย หมายถึงการนำใบตองที่ฉีกเตรียมไว้แล้วสำหรับพับกรวย มาพับ โดยการพับกรวยแม่และกรวยลูกจะมีลักษณะวิธีการพับเหมือนกัน คือ การนำใบตองมาพับม้วนให้เป็นกรวยปลายแหลม เพียงแต่กรวยลูกจะมีการนำดอกพุด มาวางเสียไว้ที่ส่วนยอดปลายแหลมของกรวยด้วย เมื่อพับหรือม้วนใบตองเป็นกรวยเสร็จในแต่ละกรวยแล้ว ให้นำลวดเย็บกระดาษ มาเย็บใบตองไว้เพื่อป้องกันใบตองคลายตัวออกจากกัน แล้วเก็บกรวยแต่ละประเภทไว้จนครบจำนวนที่ต้องการเมื่อได้กรวยแต่ละประเภทครบตามจำนวนที่ต้องการแล้ว ก็นำกรวยที่ได้มาห่อ โดยการนำใบตองที่ฉีกเตรียมไว้สำหรับห่อมาห่อกรวย หรือเรียกอีกอย่างว่า ห่มผ้า หรือ แต่งตัวให้กรวยบายศรี ส่วนวิธีการห่อ ศึกษาได้จากภาพยนตร์ที่แสดงให้ชม

ตอนที่ 6 การห่อไร่บายศรีและการแช่น้ำ

การห่อไร่บายศรี คือการนำกรวยแม่ และ กรวยลูกที่ได้ห่อกรวยไว้เรียบร้อยแล้ว มาห่อมัดรวมเข้าไว้ด้วยกัน ที่นิยมทำกัน ใน 1 ไร่ จะประกอบด้วย กรวยแม่ 1 กรวย กรวยลูก 9 กรวย

การประกอบพานบายศรี

การประกอบพานบายศรี ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการทำบายศรี คือการนำริ้วที่ทำเสร็จแล้วและแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกแล้ว มาประกอบเข้ากับพานบายศรี 3 ชั้นที่ได้เตรียมไว้

การนำริ้ว มาประกอบกับพาน ควรเริ่มต้นจากพานใหญ่สุด หรือพานที่วางอยู่ชั้นล่างสุดก่อน โดยการวางให้ริ้วอยู่บนพานให้มีระยะห่างเท่าๆกัน 4 ริ้ว (4 ทิศ) ซึ่งจะยึดริ้วติดกับพานโดยใช้ไม้ปลายแหลมที่เตรียมไว้แล้ว มากัด หรือเสียบจากด้านบนของริ้วให้ทะลุไปยึดติดกับโพมที่รองไว้บนพื้นพาน

การประกอบริ้วกับพานชั้นกลาง และชั้นบนสุด ก็ใช้วิธีเดียวกัน แต่จะต้องให้ริ้วชั้นที่ 2 วางสลับกับริ้วชั้นแรก และริ้วบนพานชั้นบนสุด ก็ให้สลับกับริ้วบนพานชั้นกลาง

การประกอบริ้วกับพานชั้นบนสุด ให้ห่อใบตองเป็นกรวยขนาดใหญ่พอควรวางไว้เป็นแกนกลางของพาน เมื่อวางริ้วทั้ง 4 ริ้วเสร็จแล้ว ให้รวบปลายสุดของริ้วทั้ง 4 เข้าหากัน โดยมีกรวยที่ทำเป็นแกนกลางอยู่ด้านใน แล้วนำใบตองม้วนเป็นกรวยขนาดใหญ่อีกกรวย มาครอบทับยอดทั้ง 4 ของริ้วไว้ ซึ่งจะช่วยให้พานบายศรีที่ได้ มียอดแหลมที่สวยงามและมั่นคง

จากนั้นจึงนำไปไม้ (ส่วนใหญ่จะนำไปไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ใบเงิน ใบทอง) มาวางรองบนพาน เพื่อปกปิดไม่ให้มองเห็นโพมที่รองพื้นพาน และนำดอกไม้สด เช่น ดอกบานไม่รู้โรย หรือดอกดาวเรือง มาประดับบนพานเพิ่มความสวยงามหรือทำมาลัย สวมบนยอด หรือทำเป็นอุบะร้อยรอบพานแต่ละชั้น ก็จะเพิ่มสีสันและความสวยงามให้แก่พานบายศรีมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

อยากให้ลูกๆหลานๆได้มาเรียนการทำพานบายศรีใหม่ซึ่งเป็นสมบัติที่มีคุณค่าของบ้านเรา เพื่อจะรักษาไว้เป็นความรู้และสามารถใช้ประกอบอาชีพได้

เจ้าของความรู้ นางทองใบ พัสตร อายุ 52 ปี

ติดต่อได้ที่ 82 หมู่ที่ 5 ตำบลเหล่ากลาง อำเภอหนองชัย จังหวัดกาฬสินธุ์